

ФІЛОСОФІЯ

А. М. Вальчук

кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри філософії та політології
Хмельницького університету управління та права

УДК 260.1

ДЕРЖАВНО-ЦЕРКОВНІ ВІДНОСИНИ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

В статті досліджуються проблеми відносин між державою та церквою. В Україні ці відносини недостатньо визначені. Розкриваються специфіка, причини та стан взаємовідносин держави і церкви. Аналізуються шляхи розвитку співпраці держави та церкви.

В статье исследуются проблемы отношений между государством и церковью. В Украине эти отношения недостаточно определены. Раскрываются специфика, причины и состояние взаимоотношений государства и церкви. Анализируются пути развития сотрудничества государства и церкви.

In this paper the process of problems of the attitudes between the state and church. In Ukraine these attitudes are insufficiently determined. Disclosed reason for the specific, reasons and state of mutual relations of the state and church. The ways of development of collaboration of the state and church are analysed.

Сучасна ситуація в українському суспільстві характеризується зростанням інтересу до релігії. Необхідно констатувати, що релігія стала впливовим чинником соціального життя нашої держави, який суттєво впливає на процеси розвитку самого суспільства. В нинішній період суспільної трансформації в сучасній Україні проходить процес переосмислення та оновлення багатьох соціальних цінностей, які виступають фундаментом духовного розвитку, свободи та цілісності людського існування. До розряду таких базових цінностей відноситься свобода совісті та релігії. Досить часто саме вона є виразником, суспільним індикатором рівня соціальної гуманності, та демократичності державного утворення. Саме в цьому і проявляються реальні можливості суспільно-політичного, правового, економічного функціонування релігійних інституцій та релігійного самовизначення особистості. Найчастіше такі проблеми загострюються в країнах, які проходять періоди соціальних змін та внутрішніх трансформацій у всіх сферах суспільного організму. До категорії таких країн можна віднести і нашу державу, де відбувається процес ускладнення внутрішньосуспільних проблем, зокрема тих, які стосуються регіональної специфіки державно-церковних відносин. Враховуючи потребу в усталенні соціальних відносин, такі проблеми потребують нагального вирішення.

В контексті даного дослідження варто наголосити, що сама проблема державно-церковних відносин в тому чи іншому аспекті цікавить вітчизняних релігієзнавців.

© Вальчук А. М., 2009.

Зокрема, це питання є предметом досліджень в ряді праць таких вчених, як: А. Колодний, М. Бабій, Б. Лобовик, Л. Филипович та інших. Водночас варто констатувати, що сучасний стан державно-церковних відносин є багато в чому неоднозначним і потребує додаткових досліджень.

Дана наукова стаття має своїм завданням розглянути причини та особливості формування сучасних українських реалій в сфері діалогу між державою та церквою, а також розкрити взаємозв'язок цієї проблеми з суспільним розвитком України. Окремо висвітлюються ряд проблем із визначенням соціального статусу та ролі церкви в житті нашої держави.

Якщо дивитись з позицій світового досвіду, то загалом в сучасній Україні взаємовідносини між державою і церквою мають досить демократичний вигляд. Стосовно вільного прояву власної релігійної позиції в нашій державі склалась достатньо сприятлива ситуація. Держава не тільки проголошує, але й намагається в повній мірі гарантувати можливості реального втілення принципів свободи світогляду та віросповідання. Через таку, досить прогресивну позицію з боку держави досить велика кількість наших співвітчизників переорієнтовується на нову, порівняно з бубшою радянською, світоглядно-етичну парадигму, яка тісно пов'язана з релігією. Це сприяло до повернення давніших, релігійно-детермінованих джерел українського менталітету.

Досить значна кількість наших громадян, особливо в західних областях, як свідчать неодноразові соціологічні дослідження, шукають світоглядні та морально-ідейні засади свого життя в релігії. В силу ідеологічного нігілізму, який настав в кінці ХХ ст. в Україні, лише релігія залишається домінантою у ціннісній орієнтації суспільства. Чисельно зростає кількість віруючих серед молоді, інтелігенції та інших соціально активних верств населення. Релігійні організації користуються чи не найбільшим авторитетом у наших громадян.

Як свідчить історія нашої Батьківщини державно-церковні відносини завжди були невід'ємною складовою долі всього українського народу. Державно-церковні відносини завжди були і залишаються одним із найважливіших чинників соціального спокою та безпеки. Виступаючи фундаментальною складовою національної безпеки, державна політика щодо Церкви може суттєво вплинути на неї через створення умов регуляції діяльності релігійних організацій. Науково обґрунтована і виважена політика в державно-церковних відносинах виступає позитивним соціальним чинником, особливо у регіонах із значною питомою вагою віруючих серед населення.

Взаємостосунки між релігійними організаціями та державою протягом історії людства були і є досить багатоманітними у своїх проявах. Якщо їх узагальнити, то отримаємо декілька підходів.

Одним із перших видів державно-церковних відносин можна назвати злиття держави та релігійної організації. Протилежним йому виступає антагоністичне ставлення. Проміжним варіантом є відокремлення церкви від держави, або навпаки. Наша держава проголосила свій вибір останнього варіанту шляху (ст. 35 Конституції України, ст. 5 Закону України "Про свободу совісті та релігійні організації") [1; 2].

Будь-яке державне утворення виступає як специфічний механізм суспільної регуляції, тисячоліттями перевірений. Головною метою держави виступає встановлення гармонії та поступовості соціального розвитку, утримання суспільства в стабільному стані. Релігія, будучи невід'ємною складовою суспільного існування людини, виступає одним з чинників такої регуляції. Тому ігнорування будь-якої релігійної організації, чи намагання відсторонитись від неї призводить до ускладнення, а часом і неможливості нормального функціонування суспільства. Неврахування релігійних чинників, або й створення несприятливих умов для суспільного життя Церкви може призвести до появи протиріч, а в критичних ситуаціях і до протистояння всередині самої держави.

Будь-яке релігійне об'єднання послідовників певного віросповідання відрізняється від інших суспільних інститутів об'єднувальним характером. І, якщо є релігійні організації для задоволення релігійних потреб людини, то існують також інші, створені віруючими за межами релігійної сфери для задоволення культурних, освітніх, політичних потреб та інтересів (братства, товариства, партії і т.п.) (ст.ст. 10, 23 Закону України "Про свободу совісті та релігійні організації") [2]. Саме останні є найбільш дієвою соціальною силою. Церква, як соціальний інститут, часто відіграє роль соціального компенсатора, допомагає зменшити деструктивний вплив існуючих суспільних протиріч. Тобто, можна говорити про особливий терапевтичний ефект для населення. Релігійна організація виконує специфічну комунікативну функцію, яка виражається в спілкуванні

віруючих як в межах релігійного об'єднання так і поза ним. Цим знімається теперішня ситуація недостатнього рівня між людського спілкування через особливості модерного стилю індивідуального життя.

В часи трансформаційних соціальних процесів, коли державна система регуляції часто буває неспроможною зберегти мирне співіснування своїх громадян, Церква може допомогти в регулюванні суспільних відносин, поведінки, вчинків віруючих через власні нормативні установки. Вона також використовує здатність релігії забезпечувати безконфліктний зв'язок, згуртованість соціальних груп, або й суспільства в цілому.

Саме релігійна віра часто відігравала головну роль в духовній консолідації суспільства. Якщо держава враховує релігійний фактор, то він сприяє вирішенню інтересів суспільства і підтримує державницькі устремління. Але якщо держава відсторонюється від співпраці з релігійними організаціями, то вони починають реалізовувати виключно власні інтереси, або й інтереси іншої держави. Така ситуація може призвести до загрози національній безпеці тій країні де проводить свою діяльність така релігійна організація.

Більшість наших громадян, особливо в західних областях, як свідчать неодноразові соціологічні дослідження, шукають світоглядні та морально-ідейні засади свого життя в релігії. В силу ідеологічного нігілізму, який настав в кінці ХХ ст. в Україні, лише релігія залишається домінантою у ціннісній орієнтації суспільства. Чисельно зростає кількість віруючих серед молоді, інтелігенції та інших соціально активних верств населення. Релігійні організації користуються чи не найбільшим авторитетом у наших громадян. Саме тому велика кількість наших громадян, як свідчать неодноразові соціологічні дослідження, шукають світоглядні та морально-ідейні засади свого життя в релігії. В силу ідеологічного нігілізму, який настав в кінці ХХ ст. в Україні, тільки релігія залишається домінантою у ціннісній орієнтації суспільства.

Потрібно відзначити, що релігійна світоглядна парадигма все частіше відображається у культурному, а особливо політичному та економічному житті українського народу. І це досить чітко проглядається на регіональному рівні. Релігійні організації володіють значними людськими ресурсами та досить потужним матеріальним потенціалом. Вони тісно пов'язані з реальними виборцями і тому поступово перетворюються на вельми впливову невід'ємну складову українського політикуму. Церква все частіше починає боротись за достойне місце в політичній сфері України. Сюди ж необхідно віднести і появу досить великої кількості різноманітних громадських організацій, фінансово-промислових груп, а навіть і окремих соціально-впливових особистостей, які зорієнтовані на релігійні цінності. Ці фактори викликають суспільно-політичну зацікавленість та зростання інтересу до релігійних напрямків та організацій різних політичних сил як в різних регіонах України, так і за її меж, особливо під час виборчих кампаній.

В Україні і по сьогодні немає чіткої, обґрунтованої та консолідуючої ідейної парадигми. Тому релігійний фактор часто виступає як один з найдієвіших чинників духовної еволюції суспільства.

З вищезгаданих причин не є виправданим, а може й загрозовим, продеклароване взаємне невтручання держави і Церкви. А якщо враховувати факт посиленої місіонерської діяльності іноземних релігійних організацій та масове поширення нетрадиційних вірувань, то виникає нагальна потреба у розширеному дослідженні сучасної специфіки державно-церковних відносин в Україні. Безумовно назріло питання, щодо вдосконалення правової бази, яка регулює стосунки Церкви та держави, а також враховувала релігійні особливості на регіональному рівні. Напевно, чинний Закон України "Про свободу совісті та релігійні організації" потребує оновлення, адже він прийнятий майже два десятиліття тому [2]. З того часу наша країна пережила багато змін і нині діюче законодавство навряд чи спроможне повною мірою адекватно реагувати на різноманітні ситуації церковного життя, а значить не дозволить в достатній мірі гарантувати права людини. Наше законодавство про державно-церковні відносини не має чіткої розробленої концепції та механізмів регуляції стосунків між релігійними організаціями та державою. Тому під час проявів державно-церковних протиріч використовуються не унормовані підходи та методи, які часто є волонтаристськими проявами суб'єктів такого виду відносин. На регіональному ж рівні це може призвести до більш серйозних наслідків, призвести до відкритих конфліктів, а навіть загрози людському життю. Неадекватна, а часто і не компетентна реакція органів державної влади, особливо на місцях, на міжконфесійні конфлікти також не сприяє суспільній

стабільності. А такі прояви аж ніяк не допомагають гідно представити Україну на міжнародній арені.

Неприйнятною є ситуація, коли радикально налаштовані представники Церкви відкрито вимагають від держави цілковитої та всебічної підтримки і надання виключного права на ідейну монополію. З іншої ж сторони, бажання окремих юристів, як поборників абсолютизованого та догматичного розуміння прав і свобод особистості, встановити непорушну межу між державою та Церквою виглядає не менш асоціально. Часто пропагується модель абсолютного відокремлення Церкви від держави, навіть ігноруючи історичний досвід як України, так і багатьох європейських країн.

Неефективність таких підходів можна побачити в сучасних українських реаліях. Назріла нагальна необхідність створення більш дієвої концепції державно-церковних відносин у нашому суспільстві. Потрібне адекватне розуміння потужного релігійного фактору під час формування ефективної регіональної політики в сучасній Україні. І тут потрібно з науковим підходом, виважено, толерантно підійти до розгляду та аналізу всіх можливих варіантів впливу та ролі релігійного фактору на суспільство, узгодження та гармонізації стосунків між державою та Церквою, особливо з врахуванням місцевої регіональної специфіки.

Статус релігійних організацій в державі є невирішеною проблемою і несе в собі не тільки церковну характеристику, але й юридичну сторону. Напевно саме тут і потрібно розпочати діалог між Церквою та державою по врегулюванню відносин між ними.

Як приклад можна привести недостатньо законодавчо врегульованість місіонерської діяльності, особливо на регіональному рівні. Напевно мають бути розроблені спеціальні документи, що регулюватимуть такий вид діяльності. Непоодинокими є випадки, коли особи, що не є представниками релігійних організацій, але, видаючи себе за таких, своїми діями вводять в оману жителів області і, тим самим, вчиняють різні протиправні діяння. З іншого боку, протиправні дії таких осіб дискредитують релігійну організацію, що може сприяти її закриттю. Такий документ обмежував би протизаконну діяльність офіційно не зареєстрованих релігійних організацій.

Таким чином, спеціальний нормативний документ щодо регулювання місіонерської діяльності з однієї сторони був би спрямований на охорону релігійних організацій, а з іншої — на охорону різних прав жителів і гостей країни.

В результаті дослідження, як висновок, потрібно констатувати той факт, що вже назріла необхідність ґрунтовного перегляду державної політики щодо Церкви. Вона мала б допомагати встановленню соціальної злагоди та гармонії у державно-церковних відносинах. Головною метою у формуванні державної політики має бути пошук шляхів консолідації всіх громадян. Церква повинна сприяти зміцненню української держави. Вона ніколи не відсторонювалася від потреб суспільства і, співпрацюючи з державою на партнерських засадах, діяла на користь людства. Саме тому ця тематика є перспективною і потребує подальших додаткових, а навіть і постійних досліджень державно-церковних відносин в нашій державі.

Список використаних джерел

1. Конституція України // ВВР. — 1996. — № 30. — Ст. 141.
2. Про свободу совісті та релігійні організації : Закон України від 23.04.1991 р. // ВВР УРСР. — 1991. — № 25. — Ст. 283.

*Рекомендовано до друку кафедрою філософії та політології
Хмельницького університету управління та права
(протокол № 3 від 28 жовтня 2009 року)*

Надійшла до редакції 05.11.2009
Рекомендована до друку 01.12.2009

